

HISTORIALLINEN LÄHESTYMISTAPA VALTIO-OPIN TUTKIMUKSESSA¹

Kari Sulevo

Viime vuosikymmenellä, erityisesti sen jälkimmäisellä puoliskolla, käytiin ajoittain melko vilkastakin keskustelua toisaalta historiatieteiden ja toisaalta sosiaalitieteiden suhteesta.² Intensiivisin suhteiden kartoitus tapahtui tällöin historioitsijoiden ja sosiologioiden välillä. Tiettyjä yksityisiä kannanilmaisuja tuotiin esille myös valtio-opin taholta,³ mutta mitään laajempaa kiinnostusta ei mainittu tieteenfilosofinen keskustelu tällä suunnalla herättänyt.

Valtio-oppia ja historiaa voidaan kuitenkin kiistatta pitää toisilleen varsin lähekkäisinä tieteenaloina. Erityisen hyvin tämä tulee ilmi, jos tarkastelemme nykyistä hiukan vanhempia, vaikkapa vain parin vuosikymmenen takaisia, valtio-opillisia tutkimuksia. Näissä tutkimuksissa käytetty metodiikka ja niiden ilmiasu ylipäänsäkin muistuttaa varsin suuresti silloisia ja miksei myös nykyisiä historiallisia tutkimuksia. Suurimmat erot olivat oikeastaan tutkimuskohteissa ja toisaalta myös siinä, että valtio-opillisille tutkimuksille oli historiallisia tutkimuksia selvemmin tyypillistä pyrkimys systemaattisuuteen suoritetuissa analyyseissä ja pyrkimys yleistysten löytämiseen selitysten perustaksi. Tästä huolimatta voitiin puhua huomattavasta lähekkäisyydestä mainittujen tieteenalojen välillä. Itse asiassa voidaan itsenäisenä tutkimussuuntana melko nuoren politiikan tutkimuksen katsoa ainakin eräiltä osiltaan myös syntyneen tietyistä historian tutkimuksen erityislinjoista.

Lähinnä Yhdysvalloissa kehittyneiden survey-analyysin tekniikkojen melko nopea yleismaailmallinen omaksuminen valtio-opillisessa tutkimuksessa merkitsi sitten samalla myös sitä, että historialliset ja valtio-opilliset tutkimukset alkoivat myös ilmiasultaan poiketa selvästi toisistaan. Siinä, missä valtio-opin tutkijat keräsivät aineistonsa kyselyin ja haastatteluin ja käsittelivät keräämäänsä aineistoa erilaisten tilastotekniikkojen avulla, tyytyivät historioitsijat edelleen kokoamansa dokumenttiaineiston kvalitatiiviseen vertailuun. Tietenkään ei mainitun kehityssuunnan voi sanoa kattaneen koko valtio-opillista tutkimusta, ja jäljelle jäikin joukko politologeja, joiden työmenetelmät olivat identtisiä historiantutkijoiden käyttämien kanssa. Näitä, tutkimusotteeltaan historiallisesti orientoituneita politiikan tutkijoita, ei tietysti kuitenkaan ole syytä sekoittaa, niinkuin joskus virheellisesti on tehty, sellaisiin tutkijoihin, jotka käyttävät aineistonaan muiden tutkijoiden tuottamia tuloksia eli sekundaarilähteitä.

Vaikka survey-analyysin tekniikkojen omaksuminen toi huomattavasti lisää systemaattisuutta valtio-opilliseen analyysiin ja kohotti merkittävästi suoritettujen selitysten täsmällisyyden astetta, merkitsi se samalla myös tiettyjä rajoituksia. Erääksi varsin huomattavaksi puutteeksi tuli tarkastelukulman kaventuminen. Kun entisen historiallisesti sävyttyneen politologisen analyysin

aikana tarkasteltiin usein varsin laajojakin historiallisia ajanjaksoja ja niiden puitteissa tapahtunutta poliittista muutosta, rajoittuivat uuden survey-analyysin soveltajat yleensä vain tiettyyn historialliseen tilanteeseen. Haastattelutekniikoilla kerättyihin aineistoihin ei ymmärrettävästi juuri saatu ajallista syvyyttä, ja pitkittäisleikkausten sijasta oli tyydyttävä poikkileikkauksiin.

Mainittu tarkastelukulman suppeus on tietysti yhtenä syynä siihen voimakkaaseen tyytymättömyyteen, jota viime aikoina on yhä enenevässä määrin tunnettu survey-orientoitunutta politologista analyysiä kohtaan. Tätäkin suurempana syynä on tietysti ollut sen seikan tiedostaminen, että vallitsevan tutkimussuunnan puitteissa ei juuri ole ollut mahdollista tutkia todella tärkeitä ja merkittäviä ongelmia: yhteiskunnallisia valtasuhteita ja kansalaisten hyvinvoinnin ja tasa-arvon edellytyksiä. Tämän seurauksena onkin useiden tutkijoiden mielenkiinto kohdistunut uudentyyppisten tutkimuskohteiden ja -strategioiden hakemiseen. Yhteiskunnallisia panos- ja tuotos-suhteita selvittävä policy-analyysi ja sosiaali-indikaattoreiden tutkiminen ovat ehkä eniten kiinnostusta herättäneitä suuntauksia »uudessa valtio-opissa». Niinikään ovat monet tutkijat kokonaan hylänneet länsimaisen positivistisen tieteenperinteen ja valinneet marxilaisen materialistisen historiankäsitteiden tieteelliseksi viitekehikseksi.

Marxilaisen historiallisen analyysin ohella on eräs jossakin määrin kiinnostusta herättänyt vaihtoehto myös ollut toisenkinlainen palaaminen historiallisten pitkittäisleikkausten ja näiden puitteissa tapahtuneiden poliittisten muutosprosessien tarkasteluun, uusi politiikan tutkimuksen historiallinen lähestymistapa, jos näin sallitaan sanoa.⁴ Mainittu uusi historiallinen valtioopin tutkimus poikkeaa kuitenkin varsin huomattavasti aikaisemmasta historiallisesti orientoituneesta politiologiasta. Ero aikaisempaan näkyy selvimminkin siinä, että uusi historiallinen politiologia on pyrkinyt omaksumaan jossakin määrin syrjään jäävästä survey-analyysistä sen, mikä tällä tutkimusalueella on nähty parhaaksi ja käyttökelpoisimmaksi. Uudelle historialliselle politiologialle onkin näin ollen luonteenomaista systemaattisen kvantifioitujen aineiston kerääminen ja näin syntyneen data-matriisin käsitteleminen erityyppisillä tilastotekniikoilla automaattista tietojenkäsittelyä apuna käyttäen.

Historiallisista lähteistä peräisin olevan data-matriisin keräämisessä on tällöin ratkaiseva osuus erityyppisen dokumenttiaineiston mittaukseen tarkoitettulla, sisällönanalyysiksi kutsutulla mittaustekniikalla.⁵ Sisällönanalyysihän kehittyi alunperin lähinnä propagandatutkimuksen piirissä, ja sen käyttöalueena olivat varsin pitkään valtaosin poikkileikkaukselliset case-tyyppiset tutkimukset.⁶ Sisällönanalyttisten tekniikkojen tieteellistä kehitystä jarrutti huomattavan kauan se, että sisällönanalyysiä oltiin laajalti taipuvaisia pitämään jonkinlaisena eriytyneenä tutkimussuuntana, jonka puitteissa suoritettava mittaus jotenkin poikkeaisi muusta sosiaalitieteellisestä mittauksesta.⁷ Itse asiassa vasta aivan viime aikoina on alettu tähdentää sitä, että sisällön-

analyysi on vain eräs mittaustekniikka muiden sosiaalitieteellisten mittaus-tekniikkojen joukossa,⁸ ja että tällä alueella suoritettavan mittauksen on näin ollen noudatettava täsmälleen samoja sääntöjä kuin muunkin sosiaalitieteellisen mittauksen. Niinikään on sisällönanalyttisissä tutkimuksissa vasta viime aikoina siirrytty käyttämään kaikelle yhteiskuntatieteelliselle mittaukselle yhteistä terminologiaa, ja lopetettu alalle jo melkein vakiintuneiden, keinotekoisien ja osin myös harhaanjohtavien omien käsitenumien käyttö.

Sisällönanalyysi poikkeaa siis vain kohteensa puolesta muusta sosiaalitieteellisestä mittauksesta. Tarkkaan ajatellen se onkin yllättävän lähellä esimerkiksi haastattelutekniikkaa. Tällöin sisällönanalyysin mittarit, muuttujat, vastaavat haastattelututkimusten kysymyksiä ja sisällönanalyysin muuttujien sisältöluokat vastaavat haastattelututkimuksen kysymysten eri vastausvaihtoehtoja. Erona on vain se, että haastattelututkimuksessa haastateltava henkilö vastaa tietysti omasta puolestaan ja sisällönanalyysissä taas mittausta suorittava tutkija tavallaan itse vastaa analysoimansa dokumentin puolesta ja perustaa vastauksensa tällöin käyttämiinsä mittaussääntöihin. Suoritettujen mittauksen taso on molemmissa tapauksissa sama. Näin ollen voidaankin sisällönanalyysin tuottamaa data-matriisia käsitellä täsmälleen samoilla tilastotekniikoilla kuin haastattelututkimuksenkin tuottamaa aineistoa.

On kuitenkin painokkaasti tähdennettävä sitä, että viime kädessä asetetut tutkimusongelmat määräävät täysin käytetyn tutkimustekniikan valinnan. Tekniikka on valittava tietysti siten, että juuri sen avulla pystytään antamaan vastaukset asetettuihin ongelmiin. Sisällönanalyysikään ei ole mikään itsetarkoitus, kuten joskus valitettavasti näkee kuvitellun. Numeerisessa muodossa oleva aineisto on tietysti aina täsmällisesti käsiteltävissä, ja monet käyrät ja taulukot saattavat tietysti näyttää tutkimusraporteissa tieteellisen vaikuttavilta. Silti on nykyaikaisenkin historiallisesti suuntautuneen politologian tutkimuksen piirissä muistettava, että ennen primaarisesti käytetyillä historian-tutkijan työmenetelmillä saatetaan saada huomattavasti tehokkaammin vastaus asetettuun ongelmaan kuin kvantitatiivisilla tekniikoilla. On myös muistettava, että tilastotekniikkojen ja tietokoneiden käyttö ei vielä sinänsä ole mitenkään kvalitatiivisia tekniikkoja generalisoivampaa, kuten myös on joskus ajateltu.⁹ Eri asia on tietysti sitten se, että yleistäminen on kieltämättä helpommin suoritettavissa täsmällisessä ja systemaattisessa muodossa olevasta numeerisesta aineistosta kuin aina epämääräisemmästä pelkästä laadullisesta aineistosta.

Viimeksi sanottu ei tietenkään merkitse sitä, että eri tutkimustekniikkoja, kvantitatiivista sisällönanalyysiä ja kvalitatiivista historiallista analyysiä, olisi välttämättä pidettävä mitenkään keskenään kilpailevina vaihtoehtoina. Eräs varsin joustava tutkimusstrategia onkin näiden lähestymistapojen yhdistäminen. Historiallisen politiikan tutkimuksen ongelmia ajatellen saattaisikin tällöin esimerkiksi sellainen käytäntö tuntua järkevältä, että sovellettaisiin kvantitatiivista tekniikkaa vain sellaiseen käytössä olevaan aineistoon, joka

on mahdollisimman systemaattisessa muodossa. Tällainen aineisto-alue on esimerkiksi sanomalehdistö. Historiantutkimuksen kvalitatiivisia tekniikkoja voitaisiin tällöin käyttää muun tutkimusaineiston, esimerkiksi erityyppisten puolue-elinten kokouspöytäkirjojen ja julkilausumien analysoimiseen.

Edellä mainitun kaltaiseen strategiaan olisi myös epäilemättä huomattavasti helpompi kytkeä teoreettisten hypoteesien testaaminen ja yleistäminen kuin pelkkään kvalitatiiviseen analyysiin. Historiallisen tutkimusotteen heikkoudeksi on usein sanottu juuri sitä, että täsmällisten hypoteesien esittäminen ja niiden testaaminen on sen puitteissa varsin vaikeata. Teoreettinen ajattelu ja yleisten piirteiden etsiminen voisikin tällöin perustaltaan pohjautua aineiston täsmälliseen ja systemaattiseen kvantitatiiviseen analyysiin, jonka puitteissa esimerkiksi erilaiset rakennepiirteet ovatkin epäilemättä huomattavasti helpommin selvitettävissä kuin aina jossakin määrin epätäsmällisessä kvalitatiivisessa analyysissä. Perinteellisen historiallisen analyysin avulla taas voitaisiin täsmentää esiintyneitä poikkeuksia, tarkastella eri tekojen motiivaatioita ja selvittää asenteiden argumentointia.

Edellä sanottuun on tietysti myös lisättävä se, että historiallisestikaan suuntautuneen politologian ainoat aineistonhankintakeinot eivät ole kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Kaikki politiikan tutkimuksessa normaalisti käytössä olevat aineistolajit on tietysti otettava huomioon. Keskeisessä asemassa ovat tällöin ymmärrettävästi erityyppiset tilastot, eivätkä tällöin pelkästään vain vaalitulastot, jotka ovat tähän saakka ensisijaisesti kiinnostaneet politiikan tutkijoita. Tärkeä merkitys on varsinkin eri aloilla tapahtunutta taloudellista kehitystä kuvaavilla tilastotiedoilla ja niistä lasketuilla tunnusluvuilla. Juuri tämän tyyppiset tiedot ovat tietysti keskeisimmässä asemassa esimerkiksi yhteiskunnallisia valta- ja vaikutussuhteita analysoitaessa, jolla alueella sisällönanalyysin mahdollisuudet taas ovat rajoitetut.

Tutkimuspoliittisesti keskeisin kysymys uudesta historiallisesta politiologiasta puhuttaessa on tietysti sen suhde historian tutkimukseen ja historian tutkimuksen suhde siihen. Esityksen alussa todettiin, että toisaalta historian ja toisaalta valtio-opin tutkimus ovat olleet ja ovat yhäkin toisilleen varsin lähekkäisiä tieteenaloja. Selvimmin tämä lähekkäisyys käy tietysti ilmi edellä luonnehditun historiallisen politologian kaltaisen tutkimussuunnan sisältöä ja liikkuma-aluetta ajatellessa. Tämänhetkisessä tilanteessa muodostuvat selvimmin erotteleviksi tekijöiksi oikeastaan vain teoreettisen tai ainakin selvästi jäsennellyn viitekehysten käytön vaatimus ja kvantitatiivisten tutkimustekniikkojen soveltaminen politologisella tutkimusalueella. Historian tutkimuksen potentiaalisia kehityslinjoja ajatellen saattavat nämäkin erot kuitenkin hyvin pian kuulua menneisyyteen.

Keskusteltaessa historian tutkimuksen metodologiasta ovat monet huomattavat historioitsijat tuoneet esille vastahakoisuutensa minkäänlaisiin teoreetisointeihin historiassa ja haluttomuutensa käyttäytymistieteellisten tutkimus-

tekniikkojen käyttöön. On korostettu historian tutkimuksen kohteiden ainutkertaisuutta ja eräänlaisen ymmärtävän otteen vaatimusta selityksessä. Sama näkemys on toisaalta tuotu esiin useiden sosiaalitieteilijöidenkin taholta, jolloin on korostettu sosiaalitieteellisen tutkimuksen ja historiallisen tutkimuksen periaatteellisia eroavuuksia.

Viimeksi mainitun eron tekeminen on tietoteoreettisella tasolla kuitenkin varsin hankalaa. Jos hyväksytään tiettyjen yleisten piirteiden olemassaolo esimerkiksi poliittisen käyttäytymisen selittäjinä, on niiden esiintyminen toki yhtä ilmeistä viisi kuin viisikymmentä vuotta sitten. Tämä onkin yleisesti myönnetty, ja historian tutkimuksen vapauttamista moisten yleisten lainalaisuuksien huomioon ottamisesta on perusteltu nimenomaisesti tutkimuskäytännöllisillä syillä. Sikäli kuin kaiken tieteen, ja varmasti myös historian, tarkoituksiksi kuitenkin nähdään asioiden selittäminen, on mainittujen yleisten tekijöiden systemaattinen huomioon ottaminen välttämätöntä suppeitakin ja erityisiäkin aihe-alueita tutkittaessa. Itsestään selvää lienee, että tämä taas vaatii systemaattisten ja jäsentyneiden viitekehysten käyttöä. Kvantitatiivisten tekniikkojen soveltamiseen nähden pitää taas historian tutkimuksessa paikansa sama, joka jo aikaisemmin on tässä esityksessä sanottu valtio-opin uutta historiallista tutkimussuuntaa luonnehdittaessa.

Edellä todettujen kaltaisia näkemyksiä on myös eräissä nuorempien historian tutkijoiden tieteellisissä töissä ja kirjoituksissa korostettu. On huomautettu, että historian ja sen naapuritieteiden välille vedetty raja on enemmän näennäinen kuin todellinen, ja että puhe »individualisoivasta» historiasta ja »generalisoivista» yhteiskuntatieteistä on harhaanjohtavaa.¹⁰ Tämänäköiset kannanotot ennakoivatkin varmasti historian ja yhteiskuntatieteiden tieteellistä lähenemistä. Ei ole epäilystäkään, etteikö juuri valtio-opillisella, varsinkin sen historiallisesti suuntautuneella tutkimuksella, tulisi olemaan huomattava merkitys tässä lähenemisprosessissa. Tämä tietysti merkitsee toisaalta poliittisen historian tutkimuksen ja toisaalta valtio-opin eräiden tutkimussuuntien välisen eron huomattavaa hämärtymistä, ellei sitten tämän eron kokonaan poistumista. Saavutettavien tutkimustulosten kannalta tällainen prosessi saattaa kuitenkin johtaa huomattavaan tieteelliseen edistymiseen, ja toisaalta tuleva tiedepoliittinen mallihan nähtävästi edellyttää tämänäköistä yhdyntymistä ainakin yhteisten projektien puitteissa.

LÄHDEVIITTEET

¹ Oheisen kirjoituksen ovat käsikirjoitusvaiheessa lukeneet Sakari Hänninen ja Veikko Ruohonen. Heidän esittämänsä kommentit, joista olen kiitollinen, olen parhaani mukaan pyrkinyt ottamaan kirjoituksessa huomioon.

² Tästä keskustelusta katso esim. Erik Allardt, »Historian ja sosiologian suhde», *Historiallinen Aikakauskirja* 1966, Erik Allardt, »Historialliset muutokset ja läpimurrot

politiikan sosiologiassa», teoksessa *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus*, Helsinki 1967 sekä Pekka Suvanto, »Sosiologian ja historian suhde», *Historallinen Aikakauskirja* 1968.

³ Katso Jan-Magnus Jansson, »Defining Political Science: Some Basic Reflections», *Scandinavian Political Studies* 1966 sekä Jan-Magnus Jansson, *Politiikan teoria*, Helsinki 1970.

⁴ Eräänä tämän lähestymistavan ensimmäisistä teoksista voidaan pitää Richard Merrittin kirjaa *Symbols of American Community 1735—1775*, New Haven 1966.

⁵ Katso esim. Kari Sulevo, Sisällönanalyysi ja historiantutkimus, *Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia*, sarja B n:o 2.

⁶ Katso esim. Olavi Borg, *Suomen puolueideologiat*, Vammala 1964.

⁷ Tästä katso esim. Antti Eskola, »Sisällönanalyysin uusista suuntauksista», *Politiikka* 1962.

⁸ Katso esim. Veikko Pietilä, Johdatusta sisällön erittelyyn I, *Tampereen Yliopiston tutkimuslaitos, julkaisusarja C*, n:o 8/1969, s. 1. ja Sulevo, sama, s. 7.

⁹ Katso esim. Antero Heikkinen—Heikki Ylikangas, »Kaksi historiaa», *Historiallinen Aikakauskirja* 1971.

¹⁰ Jorma Kalela, *Historian tutkimusprosessi*, Helsinki 1972, s. 39 ja 40—41.